

קביעת יום טוב על ביטול הזכרת השם בשטרות

קדושת השם בכתב ולשון לע"ז

יום רביעי כא חשוון
ראש השנה דף יח

איותא בגמרא בראש השנה (יח): ממגילת תענית: בתלתא בתשרי בטילת אדרכתא מן שטרייא [- בטלה הזכרת השם מן השטרות], שגזרה מלכות יון גזרה שלא להזכיר שם שמים על פיהם. וכשגבה מלכות חשמונאי ונצחום, התקינו שיהו מזכירין שם שמים אפילו בשטרות. וכך היו כותבים: בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לקל עליון. וכששמעו חכמים בדבר אמרו, למחר זה פורע את חובו ונמצא שטר מוטל באשפה, וביטולם. ואותו היום עשאוהו יום טוב [- בקושי יכול לבטל שכבר נהגו העם, וכששמעו חכמים ובטלום, הוכשר הדבר בעיניהם ונחשב להם לנס ועשאוהו יום טוב. רש"י].

ובהערות הגריש"א הוסיף לבאר הטעם שהוקשה הדבר כל כך עד שכשביטלום נחשב להם לנס, שהיה זאת מחמת שהמון העם חשבו שבהזכרת השם בשטרות הרי הם מקיימים מצוה, ולא עלה על ליבם שצד עבירה יש בדבר.

פסיקת הריטב"א ששטר שכתוב בו שם בכינוי ושלא בכתב אשורית יש בו קדושה

מכח זה מוציא הריטב"א על אתר, פסיקה הלכתית הנוגעת גם לזמננו אנו: מכאן יש לזהר שלא לכתוב שם בשטרי שבועות וחובות וכיוצא בו. ואע"ג שאין נוהגין לכתובו אלא בכינוי ושלא בכתב אשורי, קרוב הדבר שאף שטרותיהם לא היו בכתב אשורי, שלא היו נוהגין לכתבו אלא בכתבי הקודש, ואעפ"כ היה קשה בעיניהם מפני כבוד ה'. וכיון שכן, ראוי לחוש לדבר כל מה שאפשר. וכל שטר או איגרת של שאלת שלום שיש בו שם, אסור להשליכו לאשפה. אבל אם אין בו שם, אין בו קפידיא, כדמוכח הכא, ע"כ לשון הריטב"א.

ומפשטות לשון הריטב"א, ממה שכתב "ואע"ג שאין נוהגין לכתובו אלא בכינוי", משמע שאף כינוי ה' כמו הגדול, הגיבור, הנורא, האדיר וכיו"ב - יש להימנע מכתובתו בכתב, ומכתב שהוא כתוב בו - יש להימנע מלהשליכו לאשפה. אמנם בברכת אברהם תמה על כך שהרי בשו"ע נפסק (יו"ד סימן רעו ס"ט) שאסור למחוק אפילו אות אחת משבעה שמות שאינם נמחקים, והיינו שם הוי"ה ואדנות, קל, אלוך, אלוקים, שקי וצבקות. אבל שאר כינויין, כמו: הגדול, הגיבור, הנורא, האדיר, החזק, האמיץ, העוז, חנון ורחום, אך אפים ורב חסד, הרי אלו נמחקין. ולא מסתבר שזריקת מכתב לאשפה הויא בזיון גדול יותר ממחיקה. ואם כן כיצד זה כתב הריטב"א שאפילו שאין נוהגין לכתובו בכינוי מכל מקום אסור לכתוב כן בכתב, ואם כתב - לא יזרקנו.

וביאר רבי אברהם ארלנגר זצ"ל, שעל כרחך צ"ל שכוונת הריטב"א באומר "כינוי" לכינוי שם הוי"ה שהוא שם העצם, והיינו כל שאר שבעה שמות שאינן נמחקים. והכריח כן עוד, שהרי הריטב"א הוציא את דינו מכח סוגייתו, ושם היו כותבים "קל עליון" שהוא שם משבעה שמות שאינן נמחקים, ואם כן, כיצד הוציא הריטב"א מכח זה שאסור למחוק אף כינוי - אין זאת אלא שכוונת הריטב"א לאותם שמות שאינן נמחקים, ואותם הוא מכנה בשם 'כינוי'. ומ"מ הניח הדברים בצ"ע.

דין מקלל אחד מישראל באחד מהשמות שקורים העכו"ם להקב"ה

והנה בשו"ע (ח"מ סימן כז ס"א) נפסק: המקלל אחד מישראל בשם או בכינוי או באחד מהשמות שקורים העכו"ם להקב"ה, אם היה בעדים והתראה לוקה אחת משום לא תקלל חרש וכו', ע"כ. וביאר הסמ"ע (סק"ג) הטעם שלוקה במקלל באחד מהשמות שקורים העכו"ם להקב"ה, לפי שלא גרע מכינוי. ומקורו בטור: ואינו חייב בכל אלו עד שיקלל בשם או באחד מהכינויים. וכיון שמקלל בכינוי חייב, א"כ המקלל בכל לשון חייב שהשמות שקוראין העכו"ם להקב"ה הם בכלל הכינויין.

ועל פי זה כתב התומים (אורים סק"ב הו"ד בנתיבות שם): ובעוונותינו הרבים, רוב המון עם אינם נזהרים ואומרים בלשון אשכנז 'גא"ט' ועוברין על לאו של תורה. ובלאו הכי בעוונותינו הרבים אינם נזהרין בכינוי, וחושבים מה שכותב או מדבר בלשון עכו"ם אינו אלא תואר השם, וטועים הם וכותבים בכל השטרי חוב 'אדי"ע', והוא לשון צרפת כינוי ופירושו עם ד' - והוא מוטל באשפה. וכבר קבעו חז"ל יום טוב שלא יהיה נזכר שם שמים בשטרות כי למחר פורע זה חובו והשם מוטל באשפה.

ומסיים התומים: וזה המרי הגורם אשר בעוונותינו הרבים וידל ישראל מאד, במקום ששם שמים מצוי ובפרט בבזיון ועל חינום. וצריך התחכמות ושקידות תוכחת חכמים לבטל זה מהמון עם. וכן אין לכתוב באגרת שתום תבית 'גא"ט' שהוא כינוי לשם ב"ה.

ואחר הדברים האלה נראה פשוט שלכך נתכוון גם הריטב"א, ומה שכתב "ואע"ג שאין נוהגין לכתבו אלא בכינוי ושלא בכתב אשורי" - כוונתו שהן מצד הלשון והן מצד צורת הכתב, אין כותבים שם הוי"ה אלא בכינוי. לשם משל, אם יכתבו שם 'אדי"ע' שהוא כינוי בלשון צרפת, ויכתבוהו בצורת האותיות של בני צרפת - הרי זה "בכינוי ושלא בכתב אשורי". ואם כן אין כל קושיה מדברי השו"ע שרק שבעה שמות אינן נמחקים, ואין זה שייך לשאר הכינויים, כמו: הגדול, הגיבור והנורא.

ומה שהקשה הברכת אברהם מנין הוציא זאת הריטב"א מסוגייתו, והלא כן מפורש שהיו כותבים "ליוחנן כהן גדול לקל עליון" ו"קל" הוא משמות שאינן נמחקין. הרי כבר השיב על כך הריטב"א, באומר "קרוב הדבר שאף

אהצטרפות לקבלת

החידוש היומאי:

a8843414@gmail.com

שטרותיהם לא היו בכתב אשורי" ואף שאין בכך מקור אלא לכך דלא בעינן כתב אשורי, סובר הריטב"א שאין לחלק בין הדברים, ואם שם 'קל' כשנכתב בכתב לע"ז אסור במחיקה, הוא הדין כינויו בלשון לע"ז.

ראיית החוות יאיר שמנהגם היה לכתוב השטרות בלשון הקודש וכתב אשורית

והנה בנידון כעין זה דן בשו"ת חוות יאיר (סימן קט, ובדפ"ר: קו) שם העמיד השאלה כך: ילמדני רבינו, מהו לנהוג בזיון בגווילים וקונטרסים הנדפסים, שהמה דברי תורה, רק שאין הכתב אשורית ואין הלשון לשון הקודש. ובתוך דבריו כותב החוות יאיר: ונראה לי עוד, כי בימיהם סתם כתב סופרים ורוב בני אדם היה אשורית, ולא היו כותבים כתב אחר רק עמי הארץ המופלגים בדורות ההם. והיה חיוב ידיעה על כל תלמיד חכם, כמו שאמרו (חולין ט.) כתב, שחיטה, מילה - והוא כתב הקודש. דהיינו, שכל תלמיד חכם היה חייב לדעת איך כותבים בכתב הקודש, וממילא סתם סופרים היו כותבים בלשון הקודש ובכתב אשורית.

ומוסיף רבי יאיר בכרך ומביא לכך ראייה מסוגייתנו: ועוד ראייה מגמרא בראש השנה דעשו יום טוב ביום שנתבטל אדרכת מן שטרייא שהיו כותבין בכך וכך לכהן הגדול לקל עליון כו' וזה פורע חובו והשטר מוטל באשפה. ומוכח גם כן שהיה הכתב באותיות הקדושות דבהן ודאי יש קפידה. ולמסקנא הסיק שם שמכל מקום במקום שתוכן הכתב הוא דברי תורה, אין ראוי לנהוג בו שום בזיון. מכל מקום מבואר להדיא מדבריו שהוא למד הסוגיא כפשוטה שכך היה מנהגם לכתוב "קל עליון" בכתב אשורית ובלשון הקודש - ודלא כדברי הריטב"א.

הצעת השואל בשו"ת רע"א בספק אם בירך שיחזור ויברך בלשון לע"ז

והנה מה שדימה התומים וכתב על פי המבואר בשו"ע שכינויי השם שמכנים העכו"ם - המקלל בהם הרי הוא כמקלל בכינוי ולוקה, שהוא הדין שאסור לכותבם במכתבי שלום כשעתידיים להיזרק לאשפה, יש לדון בזה וכמו שיבואר. בשו"ע (יו"ד סימן קעט ס"ח) איתא: הלוחש על המכה או על החולה ורוקק ואחר כך קורא פסוק מן התורה, אין לו חלק לעולם הבא. וברמ"א: ויש אומרים דכל זה אינו אסור אלא כשקורא הפסוק בלשון הקודש, אבל בלשון לעז לא (רש"י בשם רבו). וכתב הש"ך (סק"י"א) בתוך דבריו: אבל השם בלשון הקודש הוא שם, אבל בלשון החול אינו שם כלל. והגע עצמך, דהא מותר למחות שם שנכתב בלשון חול, כגון 'גא"ט' בלשון אשכנז, או 'בו"ג' בלשון פולין ורוסיה וכיו"ב. ולכן הסיק שאף שלכתחילה ודאי שיש לזיזוה בכל מה דאפשר, אבל היכא דלא אפשר - לא אפשר, ע"כ. הרי לנו שדעת הש"ך שכינוי לע"ז אין בו משום קדושת השם לענין מחיקתו.

ובשו"ת רבי עקיבא איגר (ח"א סימן כה) הציע השואל לחדש לדינא באדם שנתספק אם בירך או לא, דקיימא לן (שו"ע או"ח סימן רט ס"ג) שאינו חוזר אלא בברכת המזון שהיא מן התורה, והציע השואל שיחזור ויברך בלשון לעז, שהרי כשם שאין בכינוי לעז איסור מחיקת השם הוא הדין שלא יעבור עליו על 'לא תשא', ומאידך יקיים דין הברכה, שהרי אפילו ברכת המזון נאמרת בכל לשון כמבואר בשו"ע (או"ח סימן קפה ס"א).

חילוק רע"א בין דין 'לא תשא' לאיסור מחיקת השם

ודחה רע"א דבריו וכתב שאינם מכוונים להלכה כלל וכלל. ותוכן דבריו שבדאי לגבי לאו ד'לא תשא', דין כינוי בלשון לע"ז שווה לשאר כינויים שהנשבע בהם הרי זו שבועה גמורה וכמו שפסק הרמב"ם (שבועות פ"ב ה"ב): אחד הנשבע או שהשביע בשם המיוחד או באחד מן הכנויים, כגון שנשבע בשמו חנון וכו' וכיוצא בהם בכל לשון, הרי זה שבועה גמורה. ומבואר מדברי הרמב"ם שכיון שלגבי שבועה סגי ב'כינוי', הוא הדין הזכרת השם בלעז הרי היא בכלל 'לא תשא'. וכן דקדק רע"א מדברי הרשב"א בתשובה (ח"א סימן תתמב), שכתב שם שפרשת סוטה דנאמרת בכל לשון היינו חוץ מהשם שהוא צריך להיות בלשון הקודש כיון דבעינן שם המיוחד. ומשמע מדבריו שאילו לא היה צריך שם המיוחד כמו לגבי שבועות - סגי בכינוי השם בלשון לע"ז.

אלא שלכאורה אם כי מוכח מדברי הראשונים הפך סברת המציע, הלא טענתו עמו שכן מדברי הש"ך מבואר שבשם בלשון לע"ז אין משום מחיקת השם. על כך כותב רע"א שאין הדברים תלויים זה בזה כי יתכן שאף דהוי שבועה מכל מקום מותר למוחקו. והדברים מוכרחים שהרי כל הכינויים, כגון: חנון ורחום, הגדול הגיבור והנורא, מותר למוחקו, ומאידך הנשבע בהם הוי שבועה. וממילא הוא הדין שם לעז, מחד גיסא מותר למוחקו, ומאידך - הנשבע בו, שבועתו שבועה מעליא.

ודוגמא לדבר הביא רע"א מדברי הריטב"א והר"ן (הו"ד בכסף משנה יסוה"ת פ"ו ה"ט) לגבי 'מלך' ו'מלכה' האמורים בדניאל, ו'שלמה' האמור בשיר השירים, שאמרו חז"ל עליהם שהם קודש. דהיינו דוקא לענין שהנשבע בהם חשיב נשבע בשם, אבל מכל מקום מותר למחקו.

וכן כתב התשב"ץ (ח"א סימן ב) להדיא: האזכרות מתורגמות מותר למחקו, לפי שאין איסור למחוק אלא ז' שמות המפורשים בפרק שבועת העדות, ואילו היה אסור למחוק תרגום שלהם היה יותר מזה. ולא עדיף תרגום שלהם משארי כינויות דמותר למוחקו. והרמב"ם ז"ל כתב כי השמות שהם בשאר לשונות דינם ככינויים לענין שבועה, עכ"ל. ומעתה יש מקום להעיר על מה שדימה התומים דין כתיבת כינוי השם בלע"ז בשטרות, לדין המקלל בכינוי - שהרי דין מקלל בכינוי הוא כדין לאו ד'לא תשא' [כ"כ האחיעזר (ח"ג סימן לב) בדעת רע"א שם], ואם כן שפיר יש לומר שאף כינוי בלשון לע"ז אסור. אך מכל מקום אין ראייה מכאן שיהיה אסור לכתוב כינוי בלשון לע"ז ולזורקו לאשפה - כיון שאין דין השם לענין 'לא תשא' ואיסור קללה, כדין השם לענין איסור בזיון וכמבואר בדברי רע"א.

“

וזה המרי הגורם

אשר בעוונותינו

הרבים 'יידל

ישראל מאד',

במקום ששם

שמים מצוי

ובפרט בבזיון

ועל חינום. וצריך

התחכמות

ושקידות

תוכחת חכמים

לבטל זה מהמון

עם.

“

החיידוש היומי הוקדש
לזכות

הרב משה בן איילה

להצלחה בכל מעשי ידיו